

Bevægelsesantropologi ***- om forskning mellem akademisk*** ***faglighed, projektkultur og kulturkamp***

Henning Eichberg

Institut for Forskning i Idræt og Folkelig Oplysning (IFO) Gerlev, Danmark

Publicerad på Internet, www.idrottsforum.org 2004-05-04

Copyright © Henning Eichberg 2004. All rights reserved. Except for the quotation of short passages for the purposes of criticism and review, no part of this publication may be reproduced, stored in a retrieval system, or transmitted, in any form or by any means, electronic, mechanical, photocopying, recording or otherwise, without the prior permission of the author.

Forskning i idræt omhandler ikke kun et begrænset specialområde, som man har lov til at interessere sig for – eller at se bort fra. Idræt fortæller om folks kropslige praksis og dermed ikke mindst om det demokratiske liv. Og idrættens forskningshistorie viser mere generelt, at de akademiske discipliner får et problem, så snart de mødes med en bestemt praksis. Samfundsmæssig praksis sætter bestemte emner på dagsordenen, som kræver en bearbejdelse på tværs af de akademisk etablerede metoder.

Det illustreres af dansk idræts historie.

1. Bevægelse, fest og demokrati

Dansk idræthistorie vidner om noget ret enestående. Den svensk-lingske gymnastik blev i Danmark til en folkelig bevægelse på grundlag af frivillige lokale foreninger. Det ser så enkelt og selvfølgelig ud, når vi følger bevægelsens indre-danske logik. Men det er slet ikke selvfølgelig, når vi sammenligner internationalt. I andre lande – herunder i selve Sverige – blev den lingske gymnastik snarere set som disciplineringsinstrument eller øvelse; den var her organiseret gennem militær, skoler eller private institutter. I den dansk-folkelige gymnastik indgik de lingske øvelser derimod fra 1800-tallets slutning i en sammenhæng med folkelig fest og sang. Overordnet blev den gymnastiske bevægelsespraksis del af et politisk-kulturelt projekt – bøndernes sociale frigørelse, demokratisk selvbestemmelse og nationalromantisk identitetsmarkering.

Denne bevægelseskulturelle udvikling kræver bestemt mange nuanceringer. Den udgør en udfordring for den humanvidenskabelige analyse – flere udfordringer endog.

Én udfordring ligger i, at den danske særvej (på engelsk: *the Danish exceptionalism*, på tysk: *der dänische Sonderweg*) fortæller om komplekse sammenhæng mellem bevægelseshistorie og demokratihistorie. Der går en linie fra de folkelig-religiøse vækkelser i

1820'erne og folkefesterne i 1840'erne – Himmelbjergfester og møder på Skamlingsbanken – til oprøret i 1848. Og fra 1848, fra national-demokratisk indignation og højskole som alternativkultur gik veje til gymnastikbevægelsen. Man ser glidende overgange fra kulturel bevægelse og folkefest til revolution – og så fra demokrati til bevægelse og folkelig idræt igen.

Endnu en udfordring ligger i det forhold, at vejen til demokratiet ikke var – og heller ikke er – lineær. I 1930'erne var der tendenser, der pegede i retning af en slags fascistisk gymnastik. Niels Bukh iscenesatte sig som karismatisk leder, lige som der var flere modeller for gymnastisk højreekstremisme over hele Europa. I Danmark blev disse muligheder marginaliseret – hvorfor?

En udfordring igen: Den særegne danske udvikling har efterladt dybe spor i idrættens aktuelle verden, i den del der kaldes breddeidræt eller *sport for all*. Den folkelige idræts landsstævner er stadigvæk præget af en slags ”vækkelses”-stemning – og af gymnastikens dominans (hvad der giver grund til kritiske bemærkninger igen og igen). Der er også specielle forbindelser mellem folkelig idræt og højskolepædagogik. Og den folkelige idræts internationale samarbejde – under *International Sport and Culture Association*, ISCA – er på en markant måde præget af en mix af gymnastisk udveksling og *sport for all* (med indbyggede modsigelsespotentialer).

Og så ligger der en yderligere udfordring i det, at det oprindelige politisk-kulturelle projekt ikke længere præger nutidens billede. Den specifikke kobling af bondebevægelse, demokratiopbygning og national identitetsromantik hører historien til. Og alligevel – sammenhængene mellem demokrati, identitet og social indignation er under globaliseringens vilkår alt andet end uaktuelle. Hvad betyder det for fremtidens bevægelseskultur?

Disse komplekse sammenhænge mellem idræt, fest og identitet, mellem kropslig bevægelse og demokratisk bevægelse udfordrer kulturforskningen – i hvert fald den del af kulturforskningen, som tager kropslig bevægelse alvorlig.

Måske kunne man som kulturforsker nu tænke at læne sig tilbage: Vi har da idrætsforskningen som en faglighed, der kan bruges til opklaring af sådanne forhold. Lad os derfor se lidt nærmere på dette ”fag” og dets placering mellem universitær faglighed og samfundsmæssig praksis.

2. Disciplinopdelings akademiske traditioner

På den ene side: Faget idrætsvidenskab blomstrer over hele verden. På den anden side: Faget idrætsvidenskab findes ikke. Begge udsagn er rigtige. Og idrætsforskeren sidder indeklemmt midt i dette paradoks.

Sagt med andre ord: Idrætsforskning har en mulighed – som bunder i et problem. Problemet har med teoriens forhold til praksis at gøre. Og med idrætsfagets (-fagets?) uklare identitet mellem akademisk disciplin og projektforskning.

Gennem efterhånden to til tre årtier har danske idrætsforskere levet med en særlig udfordring, som efterhånden også har berørt flere og flere andre forskningsområder, nemlig opbygning af en ny specifik faglighed i skæringsfeltet mellem de eksisterende akade-

miske discipliner. Udgangspunktet er et bestemt praksisområde, her kaldt ”idræt”, som en selvstændig (selvstændig?!) forskningsdisciplin etablerer sig omkring. Dette sker i et spændingsfelt mellem traditionel universitær disciplinopdeling på den ene side og indholdsbestemt projektforskning på den anden.

I første omgang blev det de akademiske discipliner, der bestemte fagets etablering. Idrætsforskningens akademiske faglighed og disciplinære udvikling i Danmark har historisk været underlagt anatomi og fysiologi. Det var som naturvidenskab, at faget i første omgang blev etableret på universitetet, nærmere bestemt på Københavns Universitet i 1909. Som naturvidenskabsfag opnåede det international berømmelse.

Den naturvidenskabelige tilgang kom imidlertid snart i et spændingsforhold til pædagogisk praksis, som var organiseret omkring *Statens Gymnastikinstitut*. Det førte i mellemkrigstiden til dramatiske indholds- og personopgør og affødte vedvarende institutionelle spændinger, hvor *August-Krogh-Institut* (på KU) stod overfor *Danmarks Højskole for Legemsøvelser* (DHL, det tidligere *Statens Gymnastikinstitut*).

Fra omkring 1980 kom idræthistorikere og idrætssociologer ind i billedet, først på Odense Universitet. Senere trådte akademiske idrætspsykologer og idrætspædagoger ind i arenaen. Med modervidenskaberne historie, sociologi, psykologi og pædagogik i ryggen tenderede disse deldiscipliner til at danne deres egne fagspecifikke organisations- og publikationssammenhænge, lige som det sker i andre lande og internationalt. Først udkom *Idræthistorisk Årbog* (1985), herefter *Sport & Psyke* (1992), *Sportsmedicin* (1997) og så *Idrætspædagogisk Årbog* (2002). Idrætsmedicin er gået sin egen vej, uden ret mange berøringsflader med de humanistisk-samfundsvidenskabelige områder. På internationalt plan er desuden idrætsfilosofi efterhånden blevet et vigtigt område. Mens idrætsgeografi og idrætlitteraturvidenskab hidtil er forblevet mere marginale, er idrætsmanagement, idrætsøkonomi og idrætsjura politisk mere og mere efterspurgt.

Hermed rejser der sig problemer af ny art. Idræthistorikere og –fysiologer kan, som erfaringen viser, godt sidde i det samme institut, mødes i *Kulturministeriets Udvalg for Idrætsforskning* (KIF) og hygge sig ved fælles fest. Men når det kommer til stykket, kan de næppe eller slet ikke tale fagligt sammen. De har et fælles emne, men mangler et fælles sprog og fælles forestillinger om metodologisk stringens. Her har man et kommunikationsproblem – og mere end det. Overfor denne problematik skal man imidlertid ikke undervurdere den rolle, som en fælles, emotionel interesse i et bestemt emne faktisk kan have for forskningen. Når kærligheden driver værket... Kærlighed til idræt...

Den disciplinbestemte opdeling, som opsplitter fælles emner, udgør et grundproblem for iagttagere udefra, som vil bruge den akademiske viden. Opdelingen går nemlig på tværs af sammenhængende problemstillinger, som folk brænder for – her ”idræt” – og bliver til specialiserede metodediskurser om sagens fysiologiske, historiske, psykologiske etc. sider. Uanset hvordan man nærmer sig emnet: Idrætsfaget er, når det kommer til stykket, ikke et fag – ikke ét fag.

Disciplinopdelingen problematik viser sig ikke mindst ved spørgsmålet om, hvilket fakultet man tilordner sig. På Syddansk Universitet i Odense ligger idræt under det sundhedsvidenskabelige fakultet, på Københavns Universitet under det naturvidenskabelige, i Tyskland snarere under pædagogisk-humanistisk-samfundsvidenskabelige fakulteter. At

man i Jyväskylä har et helt idrætsfakultet, og at der i Norge og Sverige er hele idræts-”universiteter” på vej, løser ikke den akademiske disciplinopdelings problemer.

3. Praksiskrav og projektforskning

Hvad denne historie mere generelt fortæller, er, at de akademiske discipliner får et problem, så snart de mødes med en bestemt praksis. Samfundsmæssig praksis – og de derfra afledte professionaliseringer og uddannelser – sætter bestemte emner på dagsordenen, som kræver en bearbejdelse på tværs af de metoder, der har etableret sig på universiteterne.

Det er praksissens emner og deres politiske betydning, der har sat gang i en projektforskning, sådan som den nu foregår på afstand til den traditionelle akademiske disciplinopdeling. ”Idræt” har været et sådant praksis-emne, som i takt med velfærdsudviklingen i 1970’erne trak ny politisk opmærksomhed (og penge) til sig. Dette førte i 1975 til oprettelsen af *IdrætsForsk* (i dag IFO) på Gerlev, først som ”projekt”, senere som kulturforskningsinstitut. Sideløbende blev idrætsinstitutter, som også omfattede samfunds- og humanvidenskabelig forskning, opbygget på universiteter, først i Odense, senere i København og Århus.

Siden har man set et væld af andre emner storme frem og etablere nye syntetiske faglighedsforsøg. Det sker med medieforskning, datalogi, miljø- og naturforskning, ungdomsforskning, ældreforskning og andre.

Medicin, psykologi og sociologi/statskundskab har tidligere været ud for lignende problemer – med hhv. lægekunsten, psykoterapi og administration som praktiske referenceområder. De har efterhånden etableret sig som selvstændige fakulteter eller institutter således, at de i dag opfattes som ”discipliner”. Det specielle ved ”faget” idræt er imidlertid, at naturvidenskab og humanvidenskab her mødes. Men det kan være nyttigt at være opmærksom på medicinens spændvidde, som rækker helt fra urologi og kirurgi på den ene side til socialmedicin og medicinhistorie på den anden.

I den senere tid har man forsøgt at imødekomme de nye krav af praksisorienteret vidensdannelse gennem sektorforskningsinstitutter. IFO har været fristet til at forstå sig selv som sektorforskningsinstitut, men har aldrig identificeret sig med denne institutionsform. Alligevel er det svært at skjule, at IFO på en vis måde har fungeret som en sådan.

Dels har man også prøvet at oprette centre for at samle de forskellige faglige tråde omkring bestemte emner. Forskningscentrene ligger typisk under en bestemt fakultet, men overskrider samtidig fakultetets faglige begrænsninger. Så længe man blev ved med mekanisk syntetisk at opsamle elementer fra de enkelte discipliner, forblev udbyttet ret begrænset. IFO’s vidensstrategi har været en anden (derom mere i næste afsnit).

Et dilemma er også, at civilsamfundsmæssig praksis ikke umiddelbart kan stille krav til teori og forskning. Praksissens krav formidles, og denne formidlingen sker først og fremmest gennem politisk-administrative organer, altså gennem det offentlige. (For IFO’s vedkommende var det kulturministeriet og andre ministerielle afdelinger.) Men i stigende grad trækker også markedets kommercielle kræfter i retningen af ny projektforskning.

Det offentlige og det kommercielle mødes i kritikken af den akademiske fagligheds "traditionalisme". Statens og markedets aktører har svært ved at se pointerne i den metodiske forsigtighed, som driver det akademiske metodeapparat frem. Deres modargument er "praksis". Men de offentlige og kommercielle aktører er kun fortolkere af praksis, ikke udtryk for "praksis selv". De følger deres egne interesser og logikker.

Denne logik udmønter sig ofte i forsøg til at underlægge forskningen bestemte organisationspolitiske interesser. Det er et gennemgående mønster i både national og international idrætsforskning, at forskningen er tæt tilknyttet idrættens organisationer. Det internationale olympiske system – IOC og dets voksende netværk – korrupperer idrætsforskningen gennem sin finansiering af pompøse kongresser, ukritiske publikationer og neofeudale ærespriser. I Tyskland klager forskere over den tunge hånd, som enhedsorganisationen *Deutscher Sportbund* (DSB) i samspil med staten har lagt på forskningen. Fra andre lande med monopolistisk idrætsorganisering hører man lignende.

Organisationsmniagt og forskningsfrihed

I Danmark har forskningen hidtil haft et vist spillerum på grund af organisationernes mangfoldighed, bestående af *Danmarks Idræts-Forbund* (DIF), *Danske Gymnastik- og Idrætsforeninger* (DGI) og *Dansk Firmaidrætsforbund* (DFIF). Men toppen i den olympisk orienterede DIF har i lang tid stræbet efter at fjerne den kritiske forskning på *IdrætsForsk/IFO*. Man kom tæt på målet under den konservative Schlüter-regering i 1980'erne. Men dengang holdt de Radikale hånden over *IdrætsForsk*, og instituttet slap i sidste øjeblik med en begrænset nedskæring. Senere, i debatten om *IdrætsForsks* bog *Idrættens tredje vej* (1994), skærpede DIF's formand Kaj Holm tonen over for forskningen:

Det er på sin plads at tænde advarselsslamperne... pseudoforskningsmiljø... et vildspor... et fordomsfuldt, negativt og unuanceret billede af idrættens arbejde...

Og en DIF-nær kommentator i *Morgenavisen Jyllands-Posten* sekunderede med udfald mod

folk med pæne titler og rod i Gerlev Idrætshøjskoles kulturradikale spinatbed.≥

Men disse skældsord havde ingen gennemslag på den politiske plan, og sportsorganisationen havde heller ikke evnen til at producere en alternativ faglig argumentation. Den lovede "opfølgingsbog, som tager fat dér, hvor 'Idrættens tredje vej' slap" (Kaj Holm 1994) så aldrig dagens lys.

Konsekvensen af denne organisations- og interessepolitik var, at *IdrætsForsk* blev presset over til den konkurrerende organisation DGI. Det skete mod forskernes vilje, som med deres analyser forholdt sig kritisk i alle retninger.

Disse vilkår af relativ forskningsfrihed blev grundlæggende forandret gennem højrereringen, som tiltrådte i 2001. Nu rykkede DIF-toppen tæt til magten. I 2003 prøvede kulturministeren Brian Mikkelsen at nedlægge den kritiske forskning på IFO og fratog insti-

tuttet dets grundbevilling. Beslutningen blev truffet uden om ministeriets eget *Udvalg for Idrætsforskning* (KIF), hvis formand beklagede fremgangsmåden. Også udenlandske forskere protesterede i stort tal. De registrerede med forundring den ellers larmende tavshed, som den danske idræts universitetsverden udviste overfor ministerens – hhv. DIF's – magtpolitik. Tavsheden sagde også noget om de problematiske interesseforhold inden for idrætsforskningen og om den derfra resulterende opportunisme. Organisationsmagt, angstproduktion og forskningens indholdsmæssige selvrens hænger sammen.

Et udtryk for den nye stræben efter emne-fokuseret og ikke-kritisk "analyse"-viden er *Idrættens Analyseinstitut*, som det danske kulturministerium i 2003 begyndte at planlægge – for at erstatte IFO. Analyseinstituttet har sin baggrund i interesser i det kulturministerielle apparat, i organisationerne (*Danmarks Idræts-Forbund*; DGI var havnet i en medløber-situation) og i armslængde-nævnskulturen (*Lokale- og Anlægsfonden*) – men disse interesser er næppe forenelige med hinanden.

Det første fremstød hen imod Analyseinstituttet skete gennem et internt arbejdsrapport på embedsmandsniveau i foråret 2003. Rapporten blev hemmeligholdt over for forskningsmiljøet, men kom til offentligheden alligevel, efter at idrættens organisationer var blevet spurgt til råds. Det illustrerede igen magtforholdet mellem forskning og interesseorganisation på idrætsområdet. Ministeriets fremstød var karakteriseret ved, at det forskningsmæssige vidensperspektiv markant skulle indsnævres. Genstandsområdet blev reduceret til "idræt" i stedet for kropskultur, folkelig oplysning, det civile samfund eller andre bredere, kulturelle begreber, der har tradition i dansk kulturpolitik og forskning. I overensstemmelse med den snævre genstandsdefinition blev historie og kultur frasorteret, hvilket lå helt på linie med den bureaukratiske managementtænkning. Kultur og historie skulle erstattes af økonomi, politik og jura – forskning blev tænkt som *social engineering*.

Åbenbart fandtes der fortsat forestillingen om, at indsnævringen ville gavne den administrative anvendelse af idrætsforskningen. Sådanne forventninger har, når det kom til stykket, igen og igen vist sig som illusion.

Lignende forventninger har tidligere også ført til en snæver satsning på tal og kvantificering i forskningen. Kvantitativt arbejde på idrætsområdet kan bestemt føre til nyttige indsigter – det har Søren Riiskjærs og Knud Larsens studier på grundlag af Socialforskningsinstituttets statistiske tal vist. Men den kvantitative analyse forudsætter intellektuelle metodologiske mellemregninger, både for at producere selve tallene og for at bruge disse tal politisk. Den hurtige genvej – fra tal til anvendelse, "fra forskning til faktura" – er en illusion.

Den illusionære omgang med forskning har i nyere tid ført til en efterhånden uoverskuelig underskov af overfladiske "analyse"-former. Der er sket en opblomstring af consulting-viden, management-jargon, "kompetence"-snak og politisk-propagandistisk fup-forskning. Til syvende og sidst tjener de hverken forskningen eller det offentlige eller markedet.

Eller som en tænksom mand fra idrættens og højskolens verden engang har tilspidset det: Vi har for mange undersøgelser – og for lidt forskning.

4. Hen imod en ny antropologisk faglighed

Stillet overfor dette dilemma er forskerne fristet til at flygte tilbage til deres modervidenskab, tilbage til den disciplinbestemte akademiske faglighed. Denne type traditionalisme har man set blandt idrætshistorikere, som har trukket sig tilbage fra samfunds- og kulturteoretiske spørgsmål til Historien (med stort H) og søger deres identitet i snæver kildekritik, person- og institutionshistorie. Også meriteringsønsker spiller ind her. Som idrætspsykolog er man fristet til at søge tilbage til akademisk Psykologi og som idrætssociolog tilbage til Sociologien.

Flugtforsøgene er forståelige, ikke kun på grund af status- og meriteringsfordelene. ("Idræt" har stadigvæk lavstatus, og "anvendt" forskning har negative undertoner i den akademiske hierarki-verden.) Der er også indholdsmæssige grunde: Modervidenskaberne er og forbliver metodisk og substantielt frugtbare. Alligevel løser den nævnte flugtbævelse – i bedste tilfælde – kun enkeltpersoners problemer, men ikke den overordnede forskningspolitiske problematik.

25 år erfaringer med *IdrætsForsk/IFO* peger i en anden retning. Det er muligt – gennem intens dialog mellem forskellige discipliner – at udvikle en ny forskningsmæssig tilgang. Denne fornyelse kan – bevidst paradoksalt – kaldes for rekonstruktionen af en ny faglighed. Eller: en erindring om de nye humanistisk-samfundsvidenskabelige fagligheder i flertal.

Grundlæggende inspirationer kan denne type kulturforskning hente fra antropologien, hvor der spørges: Hvem er vi som mennesker? Og hvem er de andre? Forskningen bliver her til en *bevægelsesantropologi* i *kropskulturens* felt. Antropologien er i sig selv karakteriseret gennem en flertal af faglige rødder.

På den ene side er der den *filosofiske antropologi*, som spørger til, "hvad det menneskelige i grunden" er. Her kan krops- hhv. bevægelsesbegrebet træde til og konstituere en krops- og bevægelsesantropologi. (Dens rødder kan følges tilbage til bl.a. Helmuth Plessner og Maurice Merleau-Ponty.)

En anden type findes i form af den *empiriske kulturanthropologi*, som i sammenhæng med etnografi beskriver specifikke kulturelle mønstre (Ruth Benedict m.fl.). I det angelsaksiske taler man også om *sociology-anthropology*. Den måske mest fascinerende idrætsfilm stammer fra antropologisk arbejde, Jerry W. Leach's "*Trobriand Cricket*". I empirisk kulturanthropologi er grundspørgsmålet: Hvor forskellige kan menneskenes bevægelseskulturer være? Det indeholder en *komparativ søgen*.

Desuden findes der også en (*præ-*) *historisk antropologi* med udgangspunkt i spørgsmålet: Hvor kommer menneskene fra? Denne type af antropologi er nogle gange mere filosofisk spekulativ (Arnold Gehlen), men kan også bygge på den nyere forskning om primaternes adfærd (Jane Lawick-Goodall). Psykologisk antropologi, medicinsk antropologi, kulturanthropologi, historisk antropologi, religionsantropologi og andre ansatser udfolder disse spørgsmål i yderlige faglige retninger. Sundhedens antropologi kan være af særlig betydning for fremtiden.

Et forsøg til at lade sig inspirere af de forskellige antropologiske problemstillinger til en sammenhængende kropsantropologi blev i 1980/90'erne foretaget af forskergruppen

omkring *Institut International d'Anthropologie Corporelle/IIAC*. Her gik franske, danske og tyske forskere sammen i eksperimentel forskning, der inddrog forskeren selv som kulturelt subjekt.

Ud fra en antropologisk analyse af menneskenes bevægelsespraksis kan man desuden få en ny tilgang til overordnede samfundsmæssige spørgsmål om befolkningens idrætsdeltagelse, idrætsforbrug og civilsamfundsmæssig engagement. Den særvej, som dansk folkelig idræt udgør i internationalt kontekst, kan give nogle henvisninger – vejen fra fest og bevægelser til demokrati og fra den demokratiske bevægelse til folkelig gymnastik (med dens indre modsigelser). Her viser sig berøringsflader med en ny type af demokratiforskning, som tiden trænger til. Der er behov for en kulturforskning i demokrati, som ikke farer frem som institutionsanalyse ovenfra (hvordan bliver befolkningen demokratisk behersket? Og gennem hvilke ideer?), men som aktivitetsforskning, som bevægelsesforskning nedefra: Hvordan bevæger folk sig frem til demokratiet, og hvordan bevæger de sig under demokratiske forhold? Gennem hvilken kropslig praksis? Herom handler bogen *The People of Democracy – Understanding Self-Determination on the Basis of Body and Movement*, som udkom i april 2004 i IFO's bogserie *Bevægelsesstudier* (Klim Forlag).

Bevægelsens praksis og forskningens praksis

Bevægelsesbegrebet er flertydigt, og denne flertydighed skyldes ikke en tilfældig sproglig forurening. "Bevægelsens" flertydighed har gode grunde. Fordi bevægelsen berører forskellige niveauer af menneskeligt liv: det kropslige, det psykiske og det sociale.

Menneskene bevæger sig i konkrete fysiske aktiviteter, i leg, kamp, dans, meditation og natur- og friluftsliv. Kroppens bevægelse er grundlag for livet.

Folk bevæges af følelser og stemninger – fascination, begejstring, vrede, angst, smerte. Her er psyken berørt.

Og menneskene deltager i kraft af deres sammenslutning i netværk, vennegrupper, foreninger og sociale bevægelser. Folk "i bevægelse" udgør det civile samfund.

Det virker ikke tilfældigt, at man betegner det, der foregår på disse forskellige niveauer, med et fælles begreb "bevægelse". Det samme gør også andre sprog med ord som *rörelse*, *Bewegung*, *movement*, *mouvement* og *movimento*.

Kultur er mennesker i bevægelse – og de objektiveringer, som disse bevægelser fører til. Og demokratiet har sit sted midt i denne bevægelsesverden.

Dermed er heller ikke det religiøse uden for billedet, som mange teoretikere mener. Vi har gennem århundreders kulturelle anstrengelser ekskluderet det religiøse – som en "privatsag" – fra det statslig-offentlige rum, og står nu overfor den overraskelse, at religiøse fundamentalismer gennem bagdøren har sneget sig ind i vores samfundsliv igen, både i kristne, muslimske og sækularistiske varianter. Dette truer demokratiske omgangsformer – og kræver nye intellektuelle anstrengelser ikke mindst i forskningens verden. Religiøse "bevægelser", inklusive deres kropslige habitus og praksisformer, står dermed på dagsordenen i kulturforskningen. Dette berører igen grundlæggende forhold af menneskets liv og spørgsmål af antropologisk art.

Og ikke mindst åbner kroppens og bevægelsens antropologi også udsigter hen imod legens antropologi, sundhedens antropologi og andre nyttige specialiseringer.

Set i bevægelsesantropologisk perspektiv er forskningen altså relateret til praksis på en mere grundlæggende måde. Forskeren selv er del af den verden, som udforskes, og det gælder også den, der bestiller forskningen. Ingen står udenfor den kropslig-social helhed. Antropologien har med menneskenes grundvilkår at gøre – her især krop og bevægelse. Forskeren bearbejder ikke kun ”de andre”, men også sine egne menneskelige vilkår, og dette forsyner forskningen med en speciel relevans.

Fra bestillernes side har man efterhånden udviklet mere og mere indsigt i disse forhold. Forskningens aftagere i det *offentlige* velfærdssystem vil vide noget om bevægelseskulturens mere relevante sider, end at en bestemt aktivitet dyrkes af X% i gruppe A i forhold til Y% i gruppe B. Ganske vist findes der i bureaukratiet og i organisationerne fortsat snævre forestillinger om ”den brugbare viden”, og noget tyder på, at den siddende regering for tiden opmuntrer denne restaurative satsning: Man vil vide noget om de disciplinerede sportsfolk, som ikke gør oprør. Men ”den oplyste bureaukrat” efterlyser mere end dette, når hun eller han bestiller forskning. Det har vi konkrete erfaringer med.

Også *markedets* interessenter som aftagere af forskning har en interesse i dyberegående spørgsmål: Hvem er vi som mennesker? Og hvem er de andre? Alt dette er ikke begrænset til sammenhænge mellem bevægelse, sundhed og arbejdskraft, til firmaidræt og firmakultur, altså til produktionssiden, skønt den er vigtig og vinder mere og mere opmærksomhed. Men også forbrugssiden indeholder nye udfordringer. Markedet og erhvervslivet er dybest set baseret på den måde, mennesker lever deres liv på. Kommerciel orienteret ”fremtidsforskning” gør sig tanker om den måde, folk drømmer på. Produkternes og serviceydelse-nes salg er i høj grad afhængig af den måde, mennesker bevæger sig på.

Også det *civile samfunds* organisationer er motiveret til at aftage dyberegående forskning, af forskellige grunde. Dels stresser foreninger og organisationer sig selv utrætteligt med krav om ”visioner”, som skal være mere omfattende end det dagspolitiske. Denne stress kan forskningen oversætte til spændende vidensstrategier. Og dels er organisationerne under pres til at gøre sig ”forståelig” for folket. Det stiller specielle krav til forskningen – ikke at være populærvidenskabelig, men at klarlægge forskningens forbindelse med menneskenes liv, med ”folkelig oplysning”.

Folkelig oplysning gennem typologisk billeddannelse

Forskningens sammenhæng med folkelig oplysning har vigtige metodologiske pointer: Hvordan skriver vi som forskere, hvordan fortæller vi vores historie? Forskningens aftagere både i det offentlige, i det kommercielle og i det civile samfund har reageret især positivt på anstrengelser om at finde frem til karakteristiske ”typer” i menneskenes kollektive adfærd. Også der, hvor forskeren på ”positivistisk” vis tager talmateriale som udgangspunktet, skal det først ”oversættes” til typologiske billeder for at blive indlysende og levende for aftageren.

Det var ikke tilfældigt, at studier, som førte frem til typologiske mønstre, har været helt specielt efterspurgt fra aftagersiden. Blandt IFO’s større succeser af typologiserende karakter kan følgende studier nævnes:

- På trods af den udbredte politiske retorik om ”foreningen” er foreninger ikke ens. Foreningsverden har haft gavn af at differentiere mellem flere – tre eller fem – grundlæggende foreningstyper (Bjarne Ibsens studier 1992 og, for DGI, 2003).
- Det moderne natur- og friluftslivs historie gennem to århundreder har været præget af tre grønne bølger. Det kan forklare visse sammenstød mellem forskellige naturbegreber og konflikter indenfor naturpolitikken (*De grønne bølger* for miljøministeriet 1986).
- Iagttagelserne om forskellige (tre) veje af idrætten mellem elite, bredde og folkelig idræt hhv. mellem stat, marked og civilt samfund har vist sig som frugtbare for kulturpolitikken. Forskningen førte til nye initiativer ”på armslængde” (*Idrættens tredje vej* for kulturministeriet 1994).
- Idrættens kvaliteter er hverken ensartet eller bare et uoverskueligt, kaotisk konglomerat. Kategorierne kamp, dans, leg og fordybelse har fundet genklang i pædagogisk praksis (Claus Bøje 1997).
- På grundlag af statistiske data om idrættens deltagerantal kunne man identificere tre bølger i befolkningens idrætsdeltagelse gennem de senere årtier. Bølgerne er også relevante for forholdet mellem aktiv idrætsdeltagelse og mediebaseret idrætsforbrug (Knud Larsens studie for Lokale- og Anlægsfonden 2003).
- Idrætsforskningen har desuden haft gavn af typologien om de tre hhv. fem livsformer, som etnologien på grundlag af Thomas Højrup har udviklet. Og af de fire hhv. tre grundlæggende legetyper, som Roger Caillois og Brian Sutton-Smith har foreslået.

Hver af disse typedannelser er diskutabel og fortjener bestemt kritik. Men netop dette gør typologierne interessante. Typologisk arbejde er karakteriseret ved at bevæge sig mellem det spændende empiriske detalje og den overordnede antropologiske kategoridannelse.

Forskningen skal altså ikke indskrænke sig til ”grå” litteratur og til sektorforskningens snævre rapporter. Den slags rapporter kan ganske vist (i bedste fald) havne på avisernes forside: ”Dramatisk fald i...”, ”Mænd gør x mere end kvinder...”, ”Dramatisk vækst i...” Offentlig opmærksomhed kan godt friste forskeren (og forskningens aftager) – men hurtigt bliver den slags rapporter glemt igen. Grundlæggende studier med antropologisk dybde derimod som *Kampen om kroppen*, *De grønne bølger*, *Gamle idrætslege i Danmark*, *Frivilligt arbejde i idrætsforeninger*, *Idrættens tredje vej* og *Idrætspsykologien mellem krop og kultur* bidrog til, at netop ”anvendt forskning” bliver anvendelig.

Seriøs anvendt forskning i feltet af kulturel praksis forudsætter således noget tredje: at man hverken klamrer sig til den traditionelle fagvidenskab eller bare hengiver sig til den overfladiske projektforskning. Eller positivt sagt: noget tredje, som både udvikler dialogen med akademisk-fagvidenskabelige miljøer og tager den specifikke (bevægelses-) praksis alvorligt. Dette kræver en speciel antropologisk anstrengelse.

5. Kulturkamp mod kulturkampen

De her omtalte metodologiske landvindinger er ikke politisk harmløse. Da den danske kulturminister i 2003 prøvede at nedlægge forskningsinstituttet IFO, viste sig – igen – at forskning er en del i kulturkampen, om forskeren ønsker det eller ej.

Kulturkamp udtrykker, at der er alternativer. At der er forskellige kulturelle holdninger, der kæmper om magten. Dette budskab er sjældent velkommen hos dem, der besidder magten.

Idrætten har kendt til kulturkamp siden 1970'erne, da staten begyndte at vise den en ny kultur- og velfærdspolitisk opmærksomhed. Det offentlige indblanding stødte sammen med den organiserede idræts interesser. Disse interesser var imidlertid i sig selv delte. Indenfor den organiserede idræt konkurrerede den olympiske sport med den såkaldte folkelige idræt, og deres spændinger voksede. Modsætningsforhold mellem elite og bredde, mellem sport og gymnastik, mellem det offentlige og det kommercielle, mellem by og land, mellem borgerlighed og kulturkritik blandede sig på en kompleks måde. Hvis disse modsætninger blev forsøgt trukket frem i lyset og begrebet kulturkamp anvendt, risikerede man at blive skældt ud – fra den ene side.

At snakke om kulturkamp i dansk idræt er et udtryk for en formynderisk og virkelighedsfjern gøren-sig-klog på idrætten.

Med disse ord reagerede *Danmarks Idræts-Forbunds* top i 1994 på den kritiske forskning, som kulturministeren Jytte Hilden havde bestilt. DIF-formanden beklagede sig over et ”pseudoforskningsmiljø... på vildspor”, som tegnede ”et fordomsfuldt, negativt og unuanceret billede af idrættens arbejde”. Og den borgerlige *Jyllandsposten's* sportsredaktør opdagede blandt forskerne et ”kulturradikalt spinatbed”. Idrætten skulle holdes uden for kulturkampen. ”Idrætten” – og dens etablerede magtstrukturer – krævede konsensus.

Men idrætten er, som sagt, ikke en ensartet størrelse i Danmark, og den er heller ikke underlagt en enhedsorganisation. *Danmarks Idræts-Forbund* (DIF) repræsenterede kun den ene side, mens *Danske Gymnastik- og Idrætsforeninger* (DGI) en anden og firmaidrætten (DFIF) en tredje – plus alt den idræt, der dyrkedes uden for organisationerne.

Den kritiske forskning blev mødt med helt andre ord fra den folkelige idræts side:

Idrætsforskningens vigtigste opgave er at stimulere, udfordre og provokere for dermed at stille spørgsmål ved det etablerede og skabe forudsætninger for den samtale, som kan føre til større indsigt og forståelse. Det er min fornemmelse, at for megen forskning er kedelig og forudsigelig og i for høj grad tjener til at bekræfte tingenes tilstand.

Sådan beskrev DGI's formand Leif Mikkelsen i 1994 forskningens position i en situation, som man fra DGI's side plejede at karakterisere som ”kulturkamp”. Fronterne var klare, dengang.

Højreregeringen fra 2001 fulgte i første omgang den gamle spor: Magt og interesse *imod* kulturkampen. Kulturminister Brian Mikkelsen proklamerede i en kronik i *Politiken* i januar 2003: ”*Kulturkamp afblæst*”. For at afblæse kulturkampen, måtte man ødelægge dens rammer og miljøer. Ministeren gav ordre om at fratage det kritiske idrætsforskningsinstitut IFO dets grundbevilling. Den olympiske vennekreds omkring DIF’s formand Kaj Holm havde dermed fået sin ønske opfyldt.

Men ”afblæsningen” af kulturkampen kom på et ubelejligt øjeblik. Højrefløjsregeringen havde nemlig på samme tidspunkt besluttet selv at indlede en ”kulturkamp” – som skulle være et alternativ til ”klassekampen”. Regeringens ”kulturkamp” begyndte med statsministerens nytårstale 2003, der vendte sig mod ”smagsdommere” og eksperter. I *Weekendavisen* i januar udnævnte Anders Fogh Rasmussen dette indgreb officielt til ”kulturkamp”. Den skulle levere begrundelserne for de institutionelle massakrer, som i første omgang blev rettet mod miljøpolitikken, freds- og menneskerettighedsarbejde og ulandsbi-stand, og så bredere mod kulturliv, forskning, undervisning og folkeoplysning. *Center for Menneskerettigheder, Naturrådet, Idrætspolitisk Idéprogram (IPIP)*, forskningsinstitut IFO og mange flere succesrige strukturer skulle fjernes.

Regeringens udspil betød en markant omlægning af kulturkampbegrebet. Det tidligere skældsord ”kulturkamp” var pludseligt blevet stuerent og adopteret som regeringens eget fornemme slagord. ’Kulturkampen har sejret,’ kunne de kritiske forskere juble – mens deres egen kulturkamp var tabt. Det var paradokset.

Nu skiftede også kulturministeren spor. I august 2003 gik han under overskriften ”kulturkamp” i offentligheden og beklagede sig i flere interviewer over et ”*kulturradikalt meningsstyranni*”. Han hentede minder frem fra sin egen gymnasietid, da han blev mobbet, holdt uden for ”*det gode selskab*” og ”*nærmest betragtet som et utilpasset individ*”. Kulturkampen burde føres mod ”*68’er generationen*”, tilbagevirkende.

Kulturelt indhold kom ikke til udtryk i kulturministerens beskrivelse af ”kulturkampen”. Den viste sig som et farligt ”våben”. Pressen – også den borgerlige – reagerede pinligt berørt og tog afstand fra debattens indholdsmæssige tomhed og tonen af personlig forurettelse.

Kulturkamp kan ikke føres uden kulturbegreb. Uden kulturelt indhold blev ”kulturkampen” fra 2003 til personangreb mod enkelte levende og gerne mod døde forfattere, mod de såkaldte kulturradikale. Denne polemik var de højreradikale fra *Dansk Folkeparti* langt bedre til end regeringen.

Desuden begyndte regeringen hen mod slutningen af året at tabe terræn i meningsmålingerne. Befolkningen var åbenbart ikke interesseret i abstrakte ”værdikampe” og litterære personskænderier, mens arbejdsløsheden voksede, den kollektive trafik blev dyrere etc. For at rette op for dette dilemma, vendte statsministeren kursen igen. Han inviterede forfattere og tidligere udskældte ”eksperter” til middag. Kulturkampen blev erstattet med ”forsonlig” snak om kulturproducenternes fagforeningsmæssige interesser.

”Kulturkampen” gik altså inden for ét år gennem tre eller fire forskellige faser. Først blev kulturkampen erklæret som felttog mod eksperterne, samtidigt med at kulturkampen blev ”afblæst”, herefter var der ”kulturkamp” alligevel, og så blev ”kulturkampen” efter dens hurtige fiasko ufrivilligt aflyst igen.

Zigzag-kursen viste noget grundlæggende: At det slet ikke var kulturkamp, der foregik. Men hvad var det så?

Det er oplysende at se de danske forhold i et internationalt perspektiv. Det danske ord kulturkamp har et sidestykke i det tilsvarende tyske begreb *Kulturkampf*. *Kulturkampf*-begrebet stammer fra Bismarck-tiden – og er højt belastet af denne tradition. Kejserens regering erklærede *Kulturkampf* mod de såkaldte *Reichsfeinde*. Som det prøjsisk-tyske riges fjender regnede man først og fremmest Socialdemokratiet, som i 1878 blev forbudt. ”Fjenderne” var desuden den politiske katolicisme og venstre-liberalismen, men også rigets etniske (polske, danske og franske) mindretal og ikke mindst jøderne. I stedet for visioner om, hvor man ville hen med det tyske samfund, opdyrkede regeringen og rigets dominerende borgerlige og aristokratiske klasser et indre fjendebillede.

Tysklands *innere Verfeindung* blev senere genoplivet af nazismen og forsynet med en ny voldelighed. Men den endte ikke i 1945. *Kulturkampf* mod *Reichsfeinde* kunne man genkende i den kolde krigs antikommunisme og så igen under det tyske *Berufsverbot* og *Verfassungsschutz* i 1970’erne. Men angsten for ”fjenden” trivedes i ikke mindre omfang i DDR, især under stalinismen, hvor dens foretrukne redskab blev Stasi, *Staatssicherheit*. *Kulturkampf* i denne tradition består af statslige tiltag ovenfra for at udrydde visse definerede ”fjenders” miljøer.

Den statslige bismarckisme-stalinisme er altså det modsatte af, hvad man på dansk forstår ved kulturkamp. Kulturkamp i dansk tradition betyder ikke at afskaffe, men at opbygge rammer for kritisk debat. I stedet for regeringens indgreb ovenfra med forbud og censur betyder kulturkamp aktivt frisind. De folkelige modsætninger om relevante livsforhold skal opmuntres og kvalificeres.

Kulturkamp bygger altså på anerkendelse og forudsætter blomstrende kultur- og forskningsmiljøer – som dem, Fogh-regeringen har nedlagt. Derfor er kulturkamp og *Kulturkampf* netop ikke det samme. Højre-regeringens destruktionspolitik var ikke ”kulturkamp”, men *Kulturkampf* med ”f”.

Modsætninger i det civile samfund – og bevægelsesforskning

Forvirringerne om kulturkampbegrebet gør opmærksom på forskellene mellem det offentlige system (staten) og det civile samfund.

Staten kan godt føre *Kulturkampf*, men næppe kulturkamp. Staten kan etablere spindoktorer og smagsdommere. Og det offentlige kan prøve aktivt at forhindre kulturkamp ved at ødelægge intellektuelle og kulturelle miljøer. Men der optræder paradoksale mekanismer: Da *Center for Menneskerettigheder* skulle nedlægges, oprettedes et *Institut for Menneskerettigheder*, da *Naturrådet* blev nedlagt, opstod Lomborgs *Institut for Miljøvurdering*, da det *Idrætspolitiske Idéprogram IPIP* blev fjernet, måtte kulturministeriet opfinde det samme under navnet *Børn og unge i bevægelse*, og forskningsinstituttet IFO skal erstattes af *Idrættens Analyseinstitut*. Højre-regeringen fortsatte tendensen af vækst i råd og nævn. Men højrefløjen gav væksten en ny drejning med managementtænkning, ønsker om kontrol og politisk disciplinering.

Det civile samfund er derimod stedet, hvor den egentlige kulturkamp foregår. Kulturel udvikling betyder her at kvalificere de folkelige bevægelers substantielle uenighed. Kultur er et alternativt rigdomsbegreb.

Det civile samfund er jokeren over for statens strategier. Højregeringen tabte ”kulturkampen” og gik ned i meningsmålingerne. På idrættens område forstyrrede kulturministeren den eksisterende skrøbelige magtbalance mellem organisationerne, vendte elitesportens trænere, aktive og organisationen *Team Danmark* imod sig og splittede dermed det, som man ellers troede var den borgerlige kulturministers hjemmebane. Mere generelt voksede uroen i regeringspartiet Venstres bagland, om emner som nedskæringer i det offentlige, krigspolitik, arbejdsløshed og kommunalreform. Også i konservative kredse meldte der sig ubehag, og konservative intellektuelle, som havde et seriøst forhold til kulturkampen, rørte kritisk på sig.

Idrætten leverede et billede: At kulturministerens politik pegede hen imod at ensrette idrætsverdenen under en olympisk magthaver, stødte sammen med danske traditioner for folkelig idræt, folkehøjskole, borgerligt demokrati og frisind. Det bidrager til at splitte netop borgerlige miljøer. Historien og ”folket” er ikke bare døde størrelser.

Dette fortæller også noget om forholdet mellem kulturforskning og kulturkamp. Kulturforskning og kulturkamp er ikke identiske. Men de hænger sammen. Kulturanalysen gør opmærksom på indre modsigelser i menneskenes liv – og kulturkampen bringer til udtryk, at vi lever med alternativer. Ved at tematisere kulturkampen, bliver forskningen inddraget i den. Når kulturforskningen intellektuelt tager afstand fra selvfølgeligheden her og nu – afstand gennem etnografisk sammenligning, afstand gennem historisk relativisering – er denne afstand også åben for politiske fortolkninger.

Humanvidenskabelig forskning er en del af det civile samfund, altså af det felt, hvor kulturkampen foregår. Antropologien kan forstå sig selv som basal bidrag til det civile samfunds vidensudvikling. (At antropologien i historien også har spillet en anden rolle – som instrument for statens koloniseringsproces mod undertrykte folk – skal ikke forbigås i tavshed. Det gør denne selvrefleksion endnu mere nødvendig.)

Bevægelsesantropologiske studier kan bidrage med noget specielt. Der er kulturel nødvendighed og samfundsmæssig logik i menneskenes bevægelse, og derfor skal den tages alvorligt og værdsættes. Men bevægelseskulturer er altid i flertal og under forandring. De udgør en verden af forskelle og potentielle konflikter. Hvor der er én bevægelse, bevæger sig andre på andre måder – der er alternativer.

Bevægelsesantropologien skaber nærhed og afstand samtidigt.

Litteratur

For at tænke videre i den bevægelsesantropologiske retning kan man tage afsæt i følgende nyere forskningsarbejder. Det er påfaldende, at disse bevægelsesstudier, som er højt relevante for idrætsforskningen, kun i ret begrænset omfang er vokset frem af en egentlig ”idrætsvidenskabelig” forskningssammenhæng.

Case-studier på grundlag af historisk materiale

- Augustad, Pål 2003: *Skolering af kroppen. Om kunnskap og makt i kroppsøvningsfaget*. Universitetet i Oslo (doktorafhandling i sociologi).
- Davis, Robert C. 1994: *The War of the Fists. Popular Culture and Public Violence in Late Renaissance Venice*. New York & Oxford: Oxford University Press.
- Eichberg, Henning & Ejgil Jespersen 1986: *De grønne bølger. Træk af natur- og friluftslivets historie*. Gerlev: Bavnebanke. Nyudg. Vejle: DGI 2001.
- Frevert, Ute 1991: *Ehrenmänner. Das Duell in der bürgerlichen Gesellschaft*. München: Beck.
- Jarvie, Grant 1991: *Highland Games. The Making of the Myth*. Edinburgh: Edinburgh University Press (ph.d.-afhandling).
- Jung, Vera 2001: *Körperlust und Disziplin. Studien zur Fest- und Tanzkultur im 16. und 17. Jahrhundert*. Köln: Böhlau (phil. dissertation i historie).
- Kleinschmidt, Harald 1989: *Tyrocinium militare. Militärische Körperhaltungen und -bewegungen im Wandel zwischen dem 14. und dem 18. Jahrhundert*. Stuttgart: Autorenverlag (habil-disputats i historisk adfærdsforskning).
- Korsgaard, Ove 1982: *Kampen om kroppen. Dansk idræts historie gennem 200 år*. København: Gyldendal.
- Korsgaard, Ove 1986: *Kredsgang. Grundtvig som bokser*. København: Gyldendal.
- Korsgaard, Ove 1986: *Krop og kultur. Andelsbøndernes gymnastik mellem almuen's leg og borgerskabets sport*. Odense: Odense Universitetsforlag.
- König, Gudrun M. 1996: *Eine Kulturgeschichte des Spazierganges. Spuren einer bürgerlichen Praktik 1780-1850*. Wien: Böhlau (phil. diss.).
- Rauch, André 1992: *Boxe, violence du 20ème siècle*. Paris: Aubier.
- Sachs, Wolfgang 1984: *Die Liebe zum Automobil. In Rückblick in die Geschichte unserer Wünsche*. Reinbek: Rowohlt.
- Vigarello, Georges 1988: *Une histoire culturelle du sport. Techniques d'hier ... et d'aujourd'hui*. Paris: Robert Laffont.
- Watanabe-O'Kelly, Helen 1992: *Triumphal Shews. Tournaments at German-speaking Courts in their European Context 1560-1730*. Berlin: Gebr. Mann.
- Weickmann, Dorion 2002: *Der dressierte Leib. Kulturgeschichte des Balletts (1580-1870)*. Frankfurt/M. & New York: Campus (phil. dissertation i social- og økonomihistorie).
- Wetterich, Jörg 1993: *Bewegungskultur und Körpererziehung in der sozialistischen Jugendarbeit 1893 bis 1933. Lebensstile und Bewegungskonzepte im Schnittpunkt von Arbeitersportbewegung und Jugendbewegung*. Münster: Lit (phil. dissertation).
- Yttergren, Leif 2002: *Ti kast' varpe. Varpan, fastlandet och den gotländska identiteten under 1900-tallet*. Stockholm: HLS (doktorafhandling).

Case-studier på grundlag af antropologisk feltarbejde

- Anderson, Sally 2002: *Civilizing Children: Children's Sport and Civil Sociality in Copenhagen, Denmark*. Copenhagen: Institute of Anthropology (ph.d.-afhandling i antropologi).

- Bale, John & Joe Sang 1996: *Kenyan Running. Movement Culture, Geography and Global Change*. London: Frank Cass (studie i geografi).
- Brownell, Susan 1995: *Training the Body for China. Sports in the Moral Order of the People's Republic*. Chicago/London: University of Chicago Press (doktorafhandling i antropologi).
- Cordes, Hiltrud 1992: *Pencak Silat: Die Kampfkunst der Minangkabau und ihr kulturelles Umfeld*. Frankfurt/M.: Afra (phil. diss.).
- Eichberg, Henning & Bo Vestergård Madsen 2004: *Idræt som fest. En kulturanalyse af landsstævnet*. (= Bevægelsesstudier). Århus: Klim (under bearbejdelse).
- Gustafsson, Lotten 2002: *Den förtrollade zonen. Lekar med tid, rum och identitet under Medeltidsveckan på Gotland*. Nora: Ny Doxa (akad. afhandling i folkekultur).
- Hauschild, Thomas 2002: *Magie und Macht in Italien. Über Frauenzauber, Kirche und Politik*. Gifkendorf: Merlin (habil-disputats i etnologi).
- Jost, Eike & Tomas Smidt 1990: *Kulturelles Spiel und gespielte Kultur. Bewegungsspiel als Dramatisierung des Lebens*. Frankfurt/M.: Afra (studie i pædagogik, om Indonesien).
- Lamoureux, Christophe 1993: *La grande parade du catch*. Toulouse: Presse Universitaires du Mirail (doktorafhandling i sociologi).
- Leseth, Anne Birgitte 2004: *Culture of Movement. Walkers, Workers and Fitness Performers in Da Es Salaam*. Oslo: Norwegian University of Sport and Physical Education (dissertation).
- Lutz, Ronald 1989: *Laufen und Läuferleben. Zum Verhältnis von Körper, Bewegung und Identität*. Frankfurt/M.: Campus (kulturanthropologisk phil. diss.).
- Pedersen, Kirsti 1999: *"Det har bare vært naturlig." Friluftsliv, kjønn og kulturelle brytninger*. Alta: Høgskolen i Finnmark (doktorafhandling).
- Roessler, Kirsten 1996: *Gestalttherapie und Geschichte. Brüche in der deutschen Erzähltradition*. Egelsbach: Hänsel-Hohenhausen (phil. diss. i psykologi).
- Roessler, Kirsten 2002: *Når idræt gør ondt... - skader, smerter, stress*. (= Bevægelsesstudier 2). Århus: Klim.

Mellem historisk og etnografisk antropologi

- Bale, John 2002: *Imagined Olympians: Body Culture and Colonial Representation in Rwanda*. Minneapolis: University of Minnesota Press (studie i geografi).
- Blecking, Diethelm 2001: *Polen, Türken, Sozialisten. Sport und soziale Bewegungen in Deutschland*. Münster: Lit.
- Guibert, Joël 1994: *Joueurs de Boules en Pays Nantais. Double charge avec talon*. Paris: L'Harmattan (sociologisk doktorafhandling).
- Hoberman, John 1997: *Darwin's Athletes. How Sport has Damaged Black America and Preserved the Myth of Race*. Boston, New York: Mariner.
- Midol, Nancy 1995: *Démiurgie dans le sport et la danse. Consciences traditionnelle, moderne et postmoderne*. Paris: L'Harmattan.

Om civilsamfundets bevægelser og demokratisk praksis

- Bøje, Claus & Henning Eichberg 1994: *Idrættens tredje vej*. Århus: Klim, 3. opl. 2000.
- Eichberg, Henning 2004: *The People of Democracy. Understanding Self-Determination on the Basis of Body and Movement*. (= Bevægelsesstudier. 5) Århus: Klim.
- Elias, Norbert 1989: *Studien über die Deutschen. Machtkämpfe und Habitusentwicklung im 19. und 20. Jahrhundert*. Frankfurt/M.: Suhrkamp. – På engelsk: *The Germans. Power Struggles and the Development of Habitus in the 19th and 20th Centuries*. Cambridge: Polity 1996.
- Frykman, Jonas & Orvar Löfgren 1979: *Den kultiverade människan*. Malmö: Gleerups.
- Hoberman, John 1984: *Sport and Political Ideology*. Austin: University of Texas Press (studie i litteraturvidenskab).
- Ibsen, Bjarne 1992: *Frivilligt arbejde i idrætsforeninger*. Copenhagen: DHL/Systeme (licentiatafhandling i statskundskab).
- Korsgaard, Ove 2004: *Kampen om folket. Et dannelsesperspektiv på dansk historie gennem 500 år*. København: Gyldendal (disputats, i tryk).
- Larsen, Knud 2003 a: *Idrætsdeltagelse og idrætsforbrug i Danmark*. (= Bevægelsesstudier. 4) Århus: Klim.
- Larsen, Knud 2003 b: *Den tredje bølge – på vej mod en bevægelseskultur*. København: Lokale- & Anlægsfonden.
- Madsen, Bo Vestergård 2003: *Oplysning i bevægelse. Kultur, krop og demokrati i den folkelige gymnastik*. (= Bevægelsesstudier. 3) Århus: Klim (ph.d.-afhandling i kulturstudier).
- Putnam, Robert D. 2000: *Bowling Alone. The Collapse and Revival of American Community*. New York: Simon & Schuster.
- Rasmussen, Troels 2001: *Lederuddannelse og demokrati. En gymnastikhøjskoles historie*. (= Udspil. 10) Odense: Odense Universitetsforlag.

Mere generelle studier om bevægelsens antropologi

- Chatwin, Bruce 1988: *The Songlines*. London: Penguin.
- Schönhammer, Rainer 1991: *In Bewegung. Zur Psychologie der Fortbewegung*. Munich: Quintessenz.
- Sheets-Johnstone, Maxine 1999: *The Primacy of Movement*. Amsterdam: John Benjamins.
- Sloterdijk, Peter 1998/99: *Sphären*. Bd.1-2. Frankfurt/M.: Suhrkamp.
- Solnit, Rebecca 2000: *Wanderlust. A History of Walking*. New York: Viking/Putnam.

Ældre studier

- Mikhail Bakhtin om karneval
- Ruth Benedict om indiansk fest, konkurrence og potlatch
- Roger Caillois om leg
- Norbert Elias om bordskikke
- Michel Foucault om fængsel og disciplinering
- Karl Gaulhofer om fodstillingens historie
- Clifford Geertz om ”tæt beskrivelse”

Rudolf zur Lippe om dans i renæssance og barok
Maurice Merleau-Ponty om kroppens fænomenologi
August Nitschke om krop og ”historisk adfærdsforskning”
Stefan Oettermann om løbere og om tatovering
Pierre Parlebas om ”bevægelsesprakseologi”
Helmuth Plessner om latter og gråd, om det at have og at være krop
Wolfgang Schivelbusch om jernbanerejsens, om belysningens og om nydelsesmidlernes
historie
Klaus Theweleit om kroppen i fascistisk fantasiverden
Alain Vadepiéd om vandets pædagogik